

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ
ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВАЛІДІВ
В УГОДАХ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ СНД ТА ПРИБАЛТИКИ**

Важливим напрямом соціальної політики в Україні є створення умов і гарантій для забезпечення на відповідному рівні основних прав людини у сфері пенсійного забезпечення. Хоча в останні роки суттєво змінилися законодавчі основи пенсійної системи, вона залишається недосконалою не тільки в організаційно-економічному, а й у правовому сенсі. Для вироблення ефективного юридичного механізму забезпечення соціальних прав людини вирішальне значення має міжнародно-правове регулювання в цій сфері.

Це викликає необхідність наукового дослідження сучасного стану пенсійного законодавства та аналізу його співвідношення і рівня відповідності міжнародним нормам, а також відповідності міжнародних норм реаліям сьогодення. Деякі питання міжнародно-правового регулювання соціального забезпечення розглядалися такими науковцями, як В. П. Беляєв, Е. Г. Тучкова, М. Л. Захаров, І. Я. Кисельов, проте ще багато проблем у правовому регулюванні саме пенсійного забезпечення інвалідів вимагають вирішення.

Метою даної статті є виявлення недоліків у правовому регулюванні пенсійного забезпечення інвалідів в угодах України з країнами СНД та Прибалтики, а також розроблення пропозицій щодо гармонізації норм національного законодавства з нормами міжнародно-правових актів, зокрема угод.

У даний час склалася певна система міжнародного соціального законодавства, яка включає правові норми, соціальні стандарти у сфері соціального захисту прав людини, у тому числі поширює свою дію на пенсійне забезпечення інвалідів. Право громадян на пенсійне забезпечення закріплено в Угоді про гарантії прав громадян держав — учасниць Співдружності Незалежних Держав у галузі пенсійного забезпечення від 13 березня 1992 р. [1]. У преамбулі угоди йдеться про визнання державами-учасницями зобов'язань щодо непрацездатних осіб, які набули право на пенсійне забезпечення. Крім того, ст. 5 передбачає, що ця угода поширюється на всі види пенсійного забезпечення громадян, які встановлені чи будуть встановлені законодавством держав — учасниць угоди. Таким чином угода поширює свою дію і на таку особливу групу непрацездатних осіб, як інваліди, а отже, презумуючи їх право на пенсійне забезпечення у випадку настання такого соціального ризику, як інвалідність.

Статтею 7 угоди встановлено, що при переселенні пенсіонера в межах держав — учасниць угоди виплата пенсії за попереднім місцем проживання припиняється, якщо пенсія того чи іншого виду передбачена законодавством держави за новим місцем проживання пенсіонера. Але якщо законодавством країни не передбачено такого виду пенсійного забезпечення, як пенсія по інвалідності за загальним захворюванням, а передбачено виплату допомоги і немає

двосторонньої угоди про взаєморозрахунки, то виникає ситуація, коли право-відносини пенсіонера з Україною припиняються, а з країною місця проживання взагалі не виникають.

Важливою гарантією є закріплення у ст. 6 угоди можливості врахування трудового стажу працівників-мігрантів, набутого на території держав — учасниць СНД, а також трудового стажу, набутого на території колишнього СРСР. Проте якщо особа не має стажу і визнана інвалідом на території держави, де наявність стажу для призначення пенсії по інвалідності не вимагається, переїздить до України, де законодавством (ст. 32 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [2]) встановлено залежно від віку необхідний страховий стаж на час настання інвалідності, то виходить, що підстава виникнення пенсійних правовідносин відсутня.

Стаття 6 угоди також закріплює, що обчислення пенсії здійснюється із заробітку за періоди роботи, які зараховуються до трудового стажу. Проте за Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [2] обчислення пенсії по інвалідності ставиться в залежність від пенсії за віком та від страхового стажу. Виходячи з поняття страхового стажу (яке відрізняється від поняття трудового стажу), не всі періоди роботи можуть бути враховані при призначенні пенсії.

Що ж стосується пенсій по інвалідності у зв'язку з нещасним випадком на виробництві чи професійним захворюванням, то угодою про взаємне визнання прав на відшкодування шкоди, заподіяної працівникам каліцтвом, професійним захворюванням або іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ними трудових обов'язків від 9 вересня 1994 р. [3], ці моменти врегульовано більш детально та визначено такі особливості відшкодування шкоди в таких випадках:

1) право на відшкодування шкоди мають працівники, які стали інвалідами внаслідок заподіяного каліцтва, професійного захворювання чи іншого ушкодження здоров'я, пов'язаного з виконанням саме трудових обов'язків;

2) виплати здійснюються працівникам, що є громадянами і мають постійне місце проживання на території будь-якої зі сторін;

3) відшкодування шкоди здійснюється за законодавством, яке поширювалося на працівника в момент отримання каліцтва, або ж під час його трудової діяльності, що викликала професійне захворювання. Якщо працівник, що одержав професійне захворювання, працював на території декількох сторін в умовах і галузях діяльності, які могли викликати професійне захворювання, відшкодування шкоди здійснюється за законодавством сторони, на території якої востаннє виконувалася вказана робота. Латвійська Республіка не є учасником вищезазначеної угоди, проте найбільш доцільним, на погляд автора, уявляється визначення забезпечення за таких умов саме в угоді між Урядом України та Урядом Латвійської Республіки про трудову діяльність та соціальний захист осіб, які постійно проживають в Україні та Латвії і працюють на територіях обох держав 1995 р. (п. 3 ч. 1 ст. 12) [4], за якою відшкодування шкоди признається і виплачується кожною стороною в розмірах і порядку, установлен-

них законодавством сторін, пропорційно періоду роботи в умовах праці, які спричинили це захворювання;

4) статті 2 і 3 угоди [3] вказують, що суб'єктом відшкодування шкоди є роботодавець сторони, законодавство якої за визначених умов застосовується. І тільки в разі ліквідації підприємства, відповідального за шкоду, заповідяну працівникам, і відсутності його правонаступника сторона, на території якої ліквідовано підприємство, гарантує відшкодування шкоди цим працівникам відповідно до національного законодавства (ст. 7). Проте відповідно до ст. 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» [5] пенсія по інвалідності таким особам виплачується Фондом соціального страхування від нещасних випадків, а не роботодавцем;

5) перегляд ступеня тяжкості трудового каліцтва і професійного захворювання працівника здійснюється відповідно до законодавства сторони, на території якої він проживає. Однак це положення (ст. 4 угоди) також уявляється неоднозначним. Адже двосторонніми угодами про трудову діяльність та соціальний захист громадян — сторін угоди, які працюють за межами своїх держав [6; 7; 8; 9], встановлено, що при загостренні професійного захворювання відшкодування шкоди переглядається згідно із законодавством сторони, за яким воно було призначено. Це положення не застосовується лише у випадку, якщо загострення захворювання пов'язано з трудовою діяльністю на підприємствах іншої договірної держави, яка могла призвести до професійного захворювання і під час якої до працівника застосовувалося законодавство цієї іншої держави.

Важливе значення у правовому регулюванні пенсійного забезпечення по інвалідності мають двосторонні угоди про співробітництво в цій сфері.

Так двостороння Угода між Урядом України і Урядом Республіки Грузія про співробітництво в галузі пенсійного забезпечення від 9 січня 1995 р. [10] регулює всі види пенсійного забезпечення громадян, які встановлені або будуть встановлені законодавством сторін, крім пенсійного забезпечення військово-службовців. Дана угода визначила здійснення пенсійного забезпечення, у тому числі інвалідів (громадян сторін, осіб без громадянства сторін, членів їхніх сімей), саме залежно від постійного місця проживання, крім винятків, встановлених ст. ст. 6 і 7 угоди. Так, наприклад, якщо пенсія того ж виду передбачена законодавством сторони за новим місцем проживання при переселенні пенсіонера, її виплата за попереднім місцем проживання припиняється з першого числа місяця, наступного за місяцем переселення (ч. 1 ст. 6 угоди). Але в даному випадку не визначено умови і строки призначення пенсії за новим місцем проживання.

Згідно зі ст. 3 угоди при визначенні права на пенсію враховується трудовий стаж, набутий на території України і (або) Республіки Грузія, а також трудовий стаж, що визнається на території будь-якої зі сторін. Проте залишається неврегульованим, на яких саме умовах буде прирівнюватись трудовий стаж, набутий за межами України, до страхового стажу, встановленого в Україні.

Аналогічні норми щодо пенсійного забезпечення інвалідів містяться в Угоді між Урядом України і Урядом Азербайджанської Республіки про співробітництво в галузі пенсійного забезпечення від 28 липня 1995 р. [11]. Але на відміну від попередньої угоди, визначено умови і строки призначення пенсії при переселенні пенсіонера з території однієї сторони на територію другої сторони. Так частиною 2 ст. 6 передбачено, що за новим місцем проживання пенсія призначається з місяця, наступного за місяцем припинення виплати за попереднім місцем проживання, але не більше як за 6 місяців до місяця прописки або отримання виду на проживання.

29 серпня 1995 р. було прийнято угоду між Урядом України і Урядом Республіки Молдова про гарантії прав громадян у галузі пенсійного забезпечення [12], якою, на відміну від угод з Республікою Грузія та Азербайджанською Республікою, визначаються деякі терміни, у тому числі «постійне проживання» та «громадяни». Термін «громадяни», використаний в ст. 1, який охоплює коло осіб, які постійно проживають на території України або на території Республіки Молдова і на яких поширюється законодавство цих держав у галузі пенсійного забезпечення, потребує уточнення. Оскільки ст. 5 зазначає умову пенсійного забезпечення конкретно саме «громадян України і громадян Республіки Молдова та членів їхніх сімей». Таким чином дія угоди не поширюється на іноземних громадян інших держав та осіб без громадянства. Отже, у ст. 1 слід було б визначити: «громадяни» — це громадяни України та громадяни Республіки Молдова, які постійно проживають на території будь-якої з договірних сторін, і на яких поширюється законодавство цих сторін у галузі пенсійного забезпечення.

Слід зазначити, що на відміну від вищепроаналізованих угод, у ст. 8 чітко зазначено, що обчислення трудового (страхового) стажу проводиться відповідно до законодавства договірної сторони, яка призначає пенсію. Крім цього, при призначенні пенсії зараховується трудовий (страховий) стаж, набутий по законодавству будь-якої з договірних сторін, у тому числі і до набуття чинності угоди, а також на території держав, які входили до складу СРСР до 1 січня 1992 р.

Особливістю цієї угоди [12] є і те, що ст. 9 регулює порядок обчислення пенсії громадян однієї держави, які переселилися на територію іншої держави і працювали після переселення. Таким громадянам розмір пенсії обчислюється із заробітку після переселення, за умови дотримання мінімально потрібного періоду праці для обчислення заробітної плати при призначенні пенсії по законодавству держави переселення. Проте слід зауважити, що за законодавством України мінімально потрібний період праці матиме значення лише за умови, якщо в цей період особа підлягала державному соціальному страхуванню і сплачувався збір на обов'язкове державне пенсійне страхування та (або) підлягала загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню і сплачувалися страхові внески (відповідно до визначення страхового стажу в ст. 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [2]).

Викликає здивування закріплене в ч. 2, 3 ст. 9 угоди [12] правило про те, що громадянам, які після переселення не працювали або не мають мінімально

потрібного періоду праці, за який визначається заробіток для обчислення пенсії, розмір пенсії обчислюється із середньої зарплати працівника відповідної професії і кваліфікації, який зайнятий аналогічною діяльністю на час призначення пенсії тією державою, на територію якої переселились. У разі неможливості визначення середнього заробітку розмір пенсії обчислюється із середньої заробітної плати, яка склалась на час призначення пенсії на території тієї держави, куди переселився громадянин. Такі пільгові умови обчислення середньомісячного заробітку для призначення пенсії українським громадянам не були встановлені і до прийняття нового пенсійного закону. Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. [2] України змінилися правила та порядок обчислення розміру пенсії і заробітної плати. Так пенсія по інвалідності залежно від групи інвалідності призначається у відсотках від пенсії за віком (ст. 33). При обчисленні пенсії для визначення показника заробітної плати враховується також і середня заробітна плата працівників, зайнятих у галузях економіки України, за календарний рік, що передує року звернення за призначенням пенсії. Відповідно до ст. 40 цього закону, якщо страховий стаж становить менший період, ніж передбачений ним, ураховується заробітна плата за фактичний страховий стаж.

Тому доцільніше було б передбачити в Угоді порядок, відповідно до якого обчислення пенсій здійснюється з урахуванням страхового стажу та заробітку (доходу) за періоди, які зараховуються в стаж.

Взаємні розрахунки відповідно до ст. 10 Угоди [12] не здійснюються, усі витрати несе держава, яка надає пенсійне забезпечення, крім випадків, якщо пенсія призначена на умовах, не передбачених законодавством сторони, на територію якої переселився громадянин, а також крім випадків призначення і виплат пенсій по інвалідності внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання.

Угода між Міністерством соціального захисту населення України та Міністерством соціального захисту населення Республіки Казахстан про співпрацю в галузі пенсійного забезпечення від 21 вересня 1995 р. [13] також поширює свою дію на всі види пенсійного забезпечення, а отже і щодо інвалідів, залежно від місця проживання. Досить суперечливим уявляється визначення в ст. 1 терміна «постійне проживання» як звичайного проживання, яке визначається або визнається як таке за законодавством сторін. Доцільно було б визначити як «місце проживання, яке визначається або визнається таким законодавством Сторін». Термін «громадяни», використаний в ст. 1 угоди, як і в угоді з Республікою Молдова, потребує уточнення.

Деякі інші умови, ніж у попередньо названих угодах, устанавлюються у випадку переселення пенсіонера з території однієї держави — учасниці цієї угоди на територію другої держави — учасниці цієї угоди. Так, відповідно до ст. 5 угоди [13], призначення пенсії у такому випадку проводиться саме з дня припинення виплати пенсії за попереднім місцем проживання, але не більше ніж за шість місяців від дня письмового звернення до відділу соціального захисту за новим місцем проживання.

14 грудня 1995 р. було укладено Угоду між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про гарантії прав громадян у галузі пенсійного забезпечення [14]. Особливістю, порівняно з попередньо проаналізованими угодами, є те, що стаття 1 включила в термін «громадяни» розширений перелік категорій, а саме громадяни України та громадяни Республіки Білорусь, іноземні громадяни та особи без громадянства, які постійно проживають на території будь-якої з договірних сторін.

Крім того, статтею 2 угоди [14] визначено види пенсій, на які поширюється її дія. Конкретно зазначено, що угода регулює питання пенсійного забезпечення по інвалідності громадян, які постійно проживали на території однієї договірної сторони і переїхали на постійне проживання на територію іншої договірної сторони.

У даній угоді [14], аналогічно угоді з Республікою Молдова, регулюється пенсійне забезпечення по інвалідності внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання; порядок обчислення і зарахування трудового (страхового) стажу, набутого за законодавством будь-якої з договірних сторін, у тому числі і до набуття чинності угоди, а також на території СРСР до 1 січня 1992 р. (ст. 6); порядок обчислення розміру пенсії із заробітку, який отримували особи після переселення та розмір пенсії при відсутності мінімального необхідного трудового (страхового) стажу для обчислення заробітної плати при призначенні пенсії після переселення (ст. 7). Проте в цій угоді, на відміну від угоди з Республікою Молдова, застосовується термін «мінімально необхідний трудовий (страховий) стаж», який більш точно співвідноситься з визначенням в українському законодавстві.

Стаття 8 угоди [14], регулюючи порядок припинення виплати пенсії при переселенні пенсіонера на територію іншої договірної сторони та порядок призначення пенсії за новим місцем проживання, визначає, що пенсія, призначена на підставах, не передбачених законодавством іншої договірної сторони, виплачується до виникнення права на пенсію такого ж виду або ж будь-якого іншого виду відповідно до законодавства договірної сторони переселення. Дане положення не є досконалим, оскільки при цьому звужується право пенсіонера-інваліда на вибір виду пенсії.

Досить детально регулюють питання пенсійного забезпечення та найбільш відповідають реаліям сьогодення і співвідносяться з реформованою системою пенсійного забезпечення Договір між Урядом України і Урядом Естонської Республіки про співробітництво в галузі соціального забезпечення від 20 лютого 1997 р. [15], Договір між Україною і Латвійською Республікою про співробітництво в галузі соціального забезпечення від 26 лютого 1998 р. [16], Договір між Україною та Литовською Республікою про соціальне забезпечення від 23 квітня 2001 р. [17]. Виходячи з цього, слід звернути увагу на такі моменти.

1. У договорах визначено термін «проживання», проте має дещо різне значення. Так у договорі з Естонською Республікою він означає: з боку України — місце постійного проживання, визнане таким законодавством України, з боку Естонської Республіки, — що особа є постійним жителем Естонії або

іноземцем, який перебуває в Естонії на підставі виду на проживання на визначений строк; у договорі з Латвійською Республікою — це постійне або тимчасове проживання на законних підставах на території України або Латвійської Республіки; у договорі з Литовською Республікою — фактичне легальне проживання особи, включаючи її постійне проживання або проживання відповідно до тимчасового виду на проживання з метою отримання права на постійне проживання.

2. На відміну від інших угод, договір з Латвійською Республікою встановлює, що сплата внесків державного обов'язкового соціального страхування провадиться працедавцем, працівником, або особою, яка самостійно займається трудовою діяльністю, починаючи з першого дня роботи відповідно до законодавства сторони, під дію якого вона підпадає.

3. Здійснена спроба дати визначення поняття «пенсія», проте в договорі з Естонською Республікою пенсія включається в обсяг поняття «допомога», з чим не можна погодитись, оскільки за українським законодавством це різні, а не співвідносні поняття. Крім того, у договорі з Литовською Республікою «відшкодування шкоди» виділено в окрему правову категорію.

4. Уперше в договорах визначено види соціального забезпечення, на які поширюють свою дію дані договори, включаючи пенсії по інвалідності.

5. Більш детально, порівняно з вищезазначеними угодами, передбачено умови застосування законодавства до відносин, що регулюються, залежно від характеру, особливостей виконуваної роботи, території виконання роботи, місця проживання.

6. У договорах з Естонською Республікою та з Латвійською Республікою визначено також поняття «періоди страхування», а в договорі з Литовською Республікою вперше визначено термін «страховий (трудоий) стаж» — періоди сплати зборів державного соціального страхування, роботи за наймом або самостійної трудової діяльності, визначені або визнані такими законодавством, згідно з яким вони накопичені, а також будь-які інші періоди, прирівнені відповідно до цього законодавства до страхового (трудоого) стажу. А стаття 16 договору з Латвійською Республікою визначає, що трудовий стаж (періоди), набутий особами обох сторін на території України та Латвійської Республіки до 1 січня 1991 р., складає страховий стаж, незалежно від сплати внесків соціального страхування, і враховується при призначенні і нарахуванні пенсії на території обох сторін за умови, що одна зі сторін уже не здійснює виплату пенсій за вказані періоди.

7. Важливу гарантію містить ст. 18 договору з Латвійською Республікою, де вперше закріплено гарантію пенсійного забезпечення не нижче визначеного законодавством Сторони проживання мінімального розміру пенсії. При цьому за виплату різниці, що гарантує вказаний мінімум, відповідальною є сторона проживання.

8. Передбачено, що встановлення права на пенсію зумовлено накопиченням періодів страхування відповідно до законодавства обох сторін, за умови, що вони не збігаються повністю або частково в часі. Проте досить спірною уяв-

ляється ч. 3 ст. 15 договору з Естонською Республікою, за якою, якщо право на пенсію згідно із законодавством сторони виникає без урахування стажу страхування, набутого згідно із законодавством іншої сторони, відповідна сторона призначає пенсію тільки на підставі страхового стажу, набутого згідно з її законодавством. Цю норму неможливо співвіднести зі ст. 29 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [2], яка встановлює, що за кожний рік страхового стажу після досягнення пенсійного віку розмір пенсії збільшується на певний відсоток.

8. Договори більш детально визначають, яка сторона, за яких умов і в яких випадках здійснює виплати у зв'язку з погіршенням стану здоров'я особи, яка захворіла професійним захворюванням. Але, крім того, важливе значення має і ст. 17 договору з Литовською Республікою, в якій передбачається гарантія у випадку погіршення стану здоров'я особи, яка отримує пенсію по інвалідності від загального захворювання.

Таким чином у зв'язку з пенсійною реформою та зі вступом у силу нових законів щодо пенсійного забезпечення інвалідів неодмінно постає питання про вплив норм пенсійного законодавства країн СНД та Прибалтики на пенсійне законодавство України. Законодавство про пенсійне забезпечення інвалідів є достатньо об'єктивним показником процесу наближення до міжнародних соціальних стандартів. З одного боку, воно відображає потреби людей, що потребують внаслідок інвалідності допомоги держави, з іншого — визначає встановлені державою соціальні орієнтири і діючі механізми їх здійснення. Вивчення міжнародних документів сприятиме включенню України до міжнародної системи гарантій права громадян на пенсію по інвалідності і створенню умов для ефективного застосування загальновизнаних принципів і норм міжнародного права органами державної влади.

Література

1. Угода держав СНД «Про гарантії прав громадян держав-учасниць співдружності незалежних держав в галузі пенсійного забезпечення» // Офіційний сайт Верховної Ради України — www.rada.gov.ua.
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року // www.rada.gov.ua.
3. Угода між Урядами Азербайджанської Республіки, Республіки Вірменія, Республіки Білорусь, Республіки Грузія, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Республіки Молдова, Російської Федерації, Республіки Таджикистан, Туркменістану, Республіки Узбекистан, України про взаємне визнання прав на відшкодування шкоди, заподіяної працівникам каліцтвом, професійним захворюванням або іншим пошкодженням здоров'я, пов'язаними з виконанням ними трудових обов'язків від 9 вересня 1994 року // www.rada.gov.ua.
4. Угода між Урядом України та Урядом Латвійської Республіки про трудову діяльність та соціальний захист осіб, які постійно проживають в Україні та Латвії і працюють на територіях обох держав від 21 листопада 1995 року // www.rada.gov.ua.
5. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23 вересня 1999 року // www.rada.gov.ua.
6. Угода між Урядом України та Урядом Російської Федерації про трудову діяльність та соціальний захист громадян України та Російської Федерації, які працюють за межами своїх держав від 14 січня 1993 року // www.rada.gov.ua.

7. *Угода між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про трудову діяльність і соціальний захист громадян України та Республіки Молдова, які працюють за межами своїх держав 1993 року (грудень) // www.rada.gov.ua.*
8. *Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про трудову діяльність та соціальний захист громадян України та Республіки Білорусь, які працюють за межами своїх держав від 17 червня 1995 року // www.rada.gov.ua.*
9. *Угода між Урядом України та Урядом Республіки Вірменія про трудову діяльність та соціальний захист громадян України та Республіки Вірменія, які працюють за межами своїх держав 17 червня 1995 року // www.rada.gov.ua.*
10. *Угода між Урядом України і Урядом Республіки Грузія про співробітництво в галузі пенсійного забезпечення від 9 січня 1995 року // www.rada.gov.ua.*
11. *Угода між Урядом України і Урядом Азербайджанської Республіки про співробітництво в галузі пенсійного забезпечення від 28 липня 1995 року // www.rada.gov.ua.*
12. *Угода між Урядом України і Урядом Республіки Молдова про гарантії прав громадян в галузі пенсійного забезпечення від 29 серпня 1995 року // www.rada.gov.ua.*
13. *Угода між Міністерством соціального захисту населення України та Міністерством соціального захисту населення Республіки Казахстан про співпрацю в галузі пенсійного забезпечення від 21 вересня 1995 року // www.rada.gov.ua.*
14. *Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про гарантії прав громадян в галузі пенсійного забезпечення від 14 грудня 1995 року // www.rada.gov.ua.*
15. *Договір між Урядом України і Урядом Естонської Республіки про співробітництво в галузі соціального забезпечення від 20 лютого 1997 року // www.rada.gov.ua.*
16. *Договір між Україною і Латвійською Республікою про співробітництво в галузі соціального забезпечення від 26 лютого 1998 року // www.rada.gov.ua.*
17. *Договір між Україною і Литовською Республікою про соціальне забезпечення від 23 квітня 2001 року // www.rada.gov.ua.*

УДК 349.22:331.107

О. А. Трюхан

ФОРМИ УЧАСТІ ПРАЦІВНИКІВ В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Участь працівників в управлінні організацією є однією з важливих правових форм соціального партнерства на виробничому рівні, яка, на жаль, в Україні ще не отримала належного розвитку. У західних країнах незалежно від того, яка модель соціального партнерства застосовується (біпартизм чи трипартизм), спільним є те, що більшість питань, що виникають у соціально-трудої сфері, вирішується на базовому рівні, тобто на рівні підприємства.

Метою даної статті є визначення форм участі працівників в управлінні організацією та їх загальна характеристика.

Працівники реалізують право на участь в управлінні організацією безпосередньо або через свої представницькі органи, як індивідуально, так і колективом працівників у цілому. Кожен працівник вправі звернутися до роботодавця з пропозиціями щодо поліпшення виробничого процесу, корегування виробничих завдань, усунення недоліків, які мають місце та знижують ефективність виробництва і т. ін.

Участь колективу працівників в управлінні організацією здійснюється як шляхом прямого звернення до роботодавця (як правило, з питань виробничого